

ОЛОН УЛСЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗАРИМ АСУУДАЛ*П. Амаржаргал (LL.M)*

Дэлхий дахинд өрнөж буй даяарчлал, эдийн засгийн интеграцийн хурдацтай холбоотойгоор улс хоорондын эдийн засгийн харилцааны цар хүрээ улам бүр өргөжин тэлж, хэлбэр, агуулгын хувьд боловсронгуй болж байна. Үүнтэй холбоотойгоор олон улсын эдийн засгийн харилцааны эрх зүйн хэм хэмжээг харьцуулан судлах хэрэгцээ шаардлага нэмэгдсээр байна.

Монгол улс 1990 онд чөлөөт зах зээлийн, нээлттэй эдийн засгийн хэв маягийг сонгож 1992 оны Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан нь эдийн засгийн харилцааны олон улсын хэм хэмжээнд нийцсэн эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх үндэс суурийг бий болгосон. Тухайлбал, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 5 дугаар зүйл 1 дахь хэсэгт “Монгол Улс дэлхийн эдийн засгийн хөгжлийн түгээмэл хандлага, өөрийн орны өвөрмөц онцлогт нийцсэн олон хэвшил бүхий эдийн засагтай байна”, мөн уг зүйлийн 4 дахь хэсэгт “Төр нь үндэсний эдийн засгийн аюулгүй байдал, аж ахуйн бүх хэвшлийн болон хүн амын нийгмийн хөгжлийг хангах зорилгод нийцүүлэн эдийн засгийг зохицуулна” гэж заасан¹⁰⁷ нь Монгол Улсын эдийн засгийн харилцааны чиг баримжаа, төрийн оролцоог тодорхойлсон чухал заалтууд юм.

Олон улсын эдийн засгийн харилцаа нь чухамдаа эдийн засгийн либералчилалын үзэл санаанаас эхтэй байдаг бөгөөд түүнийг зохицуулах хэм хэмжээний бүрдэл, систем буюу олон улсын эрх зүйн¹⁰⁸ хэм хэмжээнүүд нь энэхүү зарчмаас эх үүсвэртэй байдаг билээ. Олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээг харилцаанд оролцогч субъектууд буюу тухайн улс орон, эсвэл олон улсын байгууллагууд тогтоосноор олон улсын харилцааны эрх зүйн систем бүрдэж байдаг. Олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн хэм хэмжээ нь талуудын зөвшилцлийн үндсэн дээр бий болдог учраас заавал биелэгдэх механизм нь санкц, шийтгэлийн хэм хэмжээнээс илүүтэйгээр эдийн засгийн бусад арга хэрэгслүүдээр хангагддаг онцлогтой. Тухайлбал, аливаа улс орон олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн дагуу хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд бойкот, экспортын хориг \эмбарго\, бүслэлт, фондыг хасах, хөрөнгийг битүүмжлэх зэрэг арга хэмжээ авдаг байна.¹⁰⁹

Олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн салбар нь Монгол Улсын хувьд шинэ тутам хөгжиж байгаа эрх зүйн салбар бөгөөд энэ чиглэлээр эдийн засагчид, хуульчдын хийсэн судалгаа, дүгнэлт бага байна. Сүүлийн жилүүдэд, ялангуяа уул уурхайн салбарт хийгдэж буй олон улсын гэрээ хэлэлцээрүүд, тэдгээртэй холбоотой санал, шүүмжээс үзэхэд эрх зүйн энэ салбарыг хөгжүүлэх шаардлага улам бүр нэмэгдэж байгаа нь харагддаг. Магадгүй, энэхүү салбарын судлагдахууныг эрх зүй, эдийн засгийн шинжлэх ухааны аль нэг салбарт дангаар нь хамааруулах боломжгүй, хавсарсан шинжтэй байдгаараа онцлогтой байж болох юм.

Олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн чиглэлийн монгол хэл дээрх анхны сурах бичиг 2004 онд хэвлэгдсэн гарсан ба уг сурах бичигт зохиогчид “Олон улсын эрх зүйн нэгэн бүрэлдэхүүн хэсэг нь олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн салбар юм”¹¹⁰ мөн хэмээн үзсэн

¹⁰⁷ Төрийн мэдээлэл эмхтгэл 1992 №1

¹⁰⁸ International law (jus gentium, law of nations) Oxford Dictionary of law. Edited by Elizabeth A.Martin Jonathan Law, Sixth edition (2006) Oxford University press p 284

¹⁰⁹ П. Амаржаргал, Ж. Оюунтунгалаг. Олон улсын эдийн засгийн эрх зүй. (2004) 85 - 86 дах тал

¹¹⁰ Мөн тэнд 10 дах тал

байна. Судлаачдын хувьд олон улсын эдийн засгийн харилцааг зохицуулах эрх зүй нь олон улсын эрх зүйн нэг салбар институт мөн үү биш үү гэдэг асуудлаар харилцан адилгүй ойлголттой байдаг. Тухайлбал, XVI зуунд Испанийн хуульч Ри Витори нь Ромын эрх зүйд байсан “хүний эрх” хэмээх ойлголтоос гарал бүхий “үндэстнүүдийн эрх зүй” гэсэн нэр томъёог нэвтрүүлсэн бөгөөд хожим 1789 онд Английн гүн ухаантан Жереми Бентхан үүнийг өөрчлөн “олон улсын эрх зүй” гэж нэрлэсэн байна¹¹¹. Түүнчлэн Блэкийн хууль зүйн тайлбар тольд олон улсын эдийн засгийн эрх зүйг “хөрөнгө оруулалт, эдийн засгийн харилцаа, эдийн засгийн хөгжил, эдийн засгийн байгууллагууд ба бүс нутгийн эдийн засгийн нэгдэлтэй холбоотой олон улсын эрх зүй”¹¹² гэж тодорхойлсон байна.

Олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн талаархи дээрх тодорхойлолтууд болон томъёоллоос үзэхэд “олон улсын эдийн засгийн эрх зүй” нь бие даасан эрх зүйн салбар бус харин олон улсын эрх зүйн нэг институт болохоор байна.

Эрх зүйн бие даасан салбар болохгүйн учир нь юунд байна вэ? гэдгийг хууль зүйн талаас нь авч үзвэл олон улсын бие даасан эрх зүйн салбар нь өөрийн гэсэн зохицуулалтын зүйл, зохицуулалтын аргатай байдаг. Тухайлбал, Үндсэн хуулийн эрх зүйн объект нь хүний эрх, эрх чөлөө, төрийн байгууламж байдаг бол уг эрх зүйн зохицуулах үндсэн хэм хэмжээ нь императив шинжтэй байдаг. Түүнчлэн үндсэн хуулийн эрх зүйн хэм хэмжээг заавал даган биелүүлэх тусгай механизм нь тодорхой байдаг¹¹³. Гэтэл олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн хувьд зохицуулалтын зүйл нь тодорхой бус байдаг. Тухайлбал, зөвхөн улс хоорондын харилцааг зохицуулж байна уу, эсхүл харилцаанд оролцож буй улс орнуудаас гадна олон улсын байгууллага, гадаадын иргэн, шилжин суугчид, үндэстэн дамнасан корпорациуд зэрэг олон субъектуудын харилцааг зохицуулж байна уу? гэсэн асуудал байна.

А. Авирмэд “Олон Улсын эдийн засгийн харилцаа” хэмээх өөрийн бүтээлдээ “Орчин үеийн дэлхийн эдийн засгийн бүтэц бол дэлхийн зах зээлийн эдийн засгийн систем бөгөөд тэдгээр нь олон улсын санхүүгийн төвүүд, зарим бүлэг улс орнуудын нэгдэл болон олон улсын үйлдвэрлэл, янз бүрийн орнуудын капитал, үйлчилгээ, барааны үндэсний зах зээлээс бүрдэл болдог”¹¹⁴ гэж дурджээ. Янз бүрийн орнуудын капитал, үйлчилгээ зэрэг нь ихэнхидээ үндэстэн дамнасан корпорациудын ашиг сонирхол, бодлогоор илэрч байгааг үгүйсгэж болохгүй байх. Энэ талаас нь авч үзвэл олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн харилцааны оролцогчид нь хувийн эрх зүйн субъектүүд болох үндэстэн дамнасан корпорациуд байж болохоор байна.

Олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгогч гол субъектууд нь төр болон олон улсын байгууллагууд байдаг. Олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн хэм хэмжээг бий болгож байдгын хувьд төр өөрөө эдийн засгийн харилцаанд оролцогч нэг субъект болж байдаг. Энэ нь тухайн улсын эрх зүйн үндсэн акт болох Үндсэн хууль, түүнээс салбарлан гарсан эрх зүйн бусад зохицуулалтаас хамааралтай байдаг. Тухайлбал, олон улсын гэрээ байгуулах бүрэн эрх нь Засгийн газарт байдаг боловч үндэсний аюулгүй байдлын үүднээс зээлийн хэлэлцээрүүдийг Улсын Их Хурлаас зөвшөөрөл авч соёрхон батлуулахаар заасан байдаг.

Ийнхүү олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн хэм хэмжээг бий болгох бүрэн эрх нь төрд

¹¹¹ М.Дүгэрсүрэн, Ч. Хосбаяр Олон улсын эрх зүй (1999) 10 дах тал

¹¹² Black's Law Dictionary. Editor in chief Bryan A.Garner. Eighth edition (2004) p 835

¹¹³ Joel P. Trachtman, The International Economic Law Revolution, University of Pennsylvania Journal of International Economic Law Spring, 1996 17 U. Pa. J. Int'l Econ. L. 33

¹¹⁴ А.Авирмэд. Олон Улсын эдийн засгийн харилцаа (2007) 9 дах тал

хуулийн дагуу олгогдсон байдаг. Гэвч эдгээр хэм хэмжээг бий болгосноос үүсэх эдийн засгийн үр дагаврын асуудал байна. Аливаа эрх зүйн хэм хэмжээ нь түүний зохицуулалтад захирагдах эсхүл хамаарагдах субъектуудын эдийн засгийн ашиг сонирхлыг хөндөж, эргээд тэдгээр субъектуудын гаргах эдийн засгийн зан байдалд нөлөөлж, түүгээрээ эдийн засагт нөлөөлж байдаг. Үүнээс үүдэн эрх зүйн хэм хэмжээний эдийн засгийн анализ гэсэн ойлголтыг судлагдахууны үүднээс авч үзвэл олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн хэм хэмжээг бий болгохдоо түүнээс гарах эдийн засгийн үр дагаврыг урьдчилсан байдлаар судалсан байх шаардлагатай гэсэн логик санаа харагдаж байна.

Манай Улсын хувьд эдийн засгийн харилцааны олон улсын, хоёр болон олон талт гэрээ хэлэлцээрийг байгуулахдаа энэ асуудлыг сайтар судлах шаардлага байна. Учир нь Үндсэн хуульд нийцүүлэн байгуулсан олон улсын гэрээний заалт¹¹⁵ нь өөрөө үндэсний хууль тогтоомжоос давуу байдлаар мөрдөгдөх эрх зүйн чадамжтай байдаг. Тодруулбал, тодорхой салбарын хууль тогтоомжийн хүрээг тогтоосон хуулийн заалтад “Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсн гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө” гэсэн заалт олон байдаг¹¹⁶.

Олон улсын гэрээний заалт нь үндэсний хууль тогтоомжтой зөрчилдсөн тохиолдолд олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөх энэхүү зарчим нь Монгол Улсын хувьд олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ чанд мөрдөх, үндэсний хууль тогтоомжийн хүрээнд хийдлийг арилгах зэрэг давуу тал байдаг боловч дэлхийн өндөр хөгжилтэй орнуудын хууль тогтоомжуудаас тэр бүр ийм заалтуудыг олоход хүндрэлтэй¹¹⁷. Энэ нөгөө талаас манай улсын хувьд олон улсын гэрээний хэм хэмжээг бий болгох буюу гэрээ хэлэлцээр байгуулахдаа онцгой анхаарах шаардлагыг илтгэж байна.

Манай улсын хувьд хувьд энэ асуудалд хууль тогтоогч, бодлогын шийдвэр гаргагчид болон судлаачид анхааралтай хандах шаардлагатай байна. Үүнийг зөвхөн ажил хэргийн заншлын хүрээнд шийдвэрлэгдэх асуудал болгон орхих нь зохимжгүй юм. Учир нь зохих журмын дагуу байгуулагдсан олон улсын гэрээний заалтууд нь үндэсний хууль тогтоомжийн нэгэн адил, зарим тохиолдолд давуу байдалтайгаар үйлчлэх тул эдийн засгийн салбарт нөлөөлөх олон улсын эдийн эрх зүйн хэм хэмжээг бий болгохдоо түүний эдийн засаг нийгмийн салбарт хэрхэн нөлөөлөхийг сайтар судлах хэрэгтэй байна. Олон улсын гэрээний тухай хуулиар гэрээ байгуулах, гарын үсэг зурах асуудлыг нарийвчлан тодорхой зохицуулсан¹¹⁸ байх боловч гэрээ байгуулахын өмнөх шатанд зайлшгүй хийх

¹¹⁵ Үндсэн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 3 дах хэсэгт “Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ”, мөн зүйлийн 4 дах хэсэгт “Монгол Улс Үндсэн хуульдаа харшилсан олон улсын гэрээ, бусад баримт бичгийг дагаж мөрдөхгүй” гэж тус тус заасан байдаг. Төрийн мэдээлэл эмхтгэл 1992 №1 Өнөөдөр Монгол улсад олон талт гэрээ 1200, хоёр талт гэрээ 240 даган мөрдөгдөж байна.

¹¹⁶ Жишээлбэл, зөвхөн бизнесийн салбарын 70 гаруй хууль тогтоомжоос Нийгмийн даатгалын тухай хуулийн 2.2, Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хуулийн 2.2, Газрын хэвлийн тухай хуулийн 2.2, Гадаадын иргэний эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 2.2, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 2.2, Худалдаа аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн 2.2, Банкны тухай хуулийн 2.2, Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн 2.2, Дампуурлын тухай хуулийн 2.2 зэрэг 40 гаруй хуульд Монгол Улсын олон улсын гэрээний заалт нь үндэсний хууль тогтоомжоос өөр бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөх тухай заалт байна.

¹¹⁷ Миний бие Нагоягийн Их сургуулийн хуулийн сургуульд суралцаж байхад “Олон Улсын эдийн засгийн эрх зүйн” хичээлийн профессор багш манай улсын олон хууль тогтоомжид ийм заалт байдгийг ихэд гайхан сонирхож байсан билээ. П.А

¹¹⁸ Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль 4 дүгээр зүйл болон Үндсэн хуулийн 25 дугаар зүйлийн 15 дах хэсэг “Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Монгол Улсын олон улсын гэрээг соёрхон

ёстой судалгаа, шинжилгээний асуудлыг хуулиар тодорхой зохицуулаагүй байна. Өөрөөр хэлбэл хөрөнгө оруулалт, чөлөөт худалдааны хэлэлцээр зэрэг эдийн засгийн салбарт шууд нөлөөлөх гэрээ, хэлэлцээрүүдийг байгуулах, энэ талаар санал гаргахдаа тодорхой эдийн засгийн анализ судалгаа, шинжилгээнд үндэслэж байхыг хуульчилан зааж өгөх нь зүйтэй.

Тухайлбал, чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулах талаар ярилцахын өмнө манай улсын ашиг сонирхол, манай үндэсний үйлдвэрлэгч, худалдаачдад ирэх ашгийн талаар тодорхой судалгаатай байх буюу өөрсдийн ашиг сонирхлыг тэргүүн ээлжинд тодорхойлсон байх шаардлагатай. Олон улсын харилцаанд баримтлах үндсэн зарчмыг тодорхойлдог Англи Улсын Ерөнхий сайд асан У. Черчелийн хэлсэн үг болох “мөнхийн дайсан гэж байхгүй, харин мөнхийн ашиг сонирхол гэж байна” гэснийг олон улсын эдийн засгийн хэм хэмжээг бий болгохдоо хамгийн түрүүнд анхаарах ёстой болов уу. Энэ талаас манай улсын хувьд сүүлд байгуулсан эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, олон талт болон хоёр талт хөрөнгө оруулалтын гэрээнүүд зэрэгт дүн шинжилгээ хийх нь хуульч, эдийн засагчдын хамтын үүрэг болоод байна.

Өнөөдөр энэ асуудлыг гаргаж тавих шаардлага үүсээд байгаа нь дэлхийн нийтийн чиг хандлагаас гадна манай улсын олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн харилцаанд оролцож ирсэн туршлага, түүхтэй холбоотой юм. Манай улсын хувьд 1990 ээд оныг хүртэл хуучнаар Зөвлөлт социалист бүгд найрамдах холбоот улс /ЗСБНХУ/, Эдийн засгийн харилцан туслалцах зөвлөлийн хүрээнд хийгдэж байсан буюу улс орны тусгайлсан ашиг сонирхлоос илүүтэйгээр социализмыг байгуулах гэсэн зорилтын хүрээнд шийдвэрлэгдэж ирсэн.

Үүний дараагийн шатанд буюу зах зээлийн нээлттэй эдийн засагт шилжих үйл явцын хүрээнд олон улсын байгууллагуудад нэгдэн орох замаар хөнгөлөлттэй зээл авах чиглэлээр голчлон гэрээ хэлэлцээрүүд байгуулсан байдаг. Үүнд мөн л адил өөрийн ашиг сонирхлыг тодорхойлохоос илүүтэйгээр олон улсын байгууллагаас тавьсан шаардлагад нийцүүлэн, улс орны дотоодын тулгамдаад байгаа эдийн засгийн асуудлуудыг шийдвэрлэхэд чиглэгдсэн байсныг үгүйсгэхгүй бизээ. Харин сүүлийн хэдэн жилийн байдлаар ашигт малтмалын ордуудыг ашиглах болсон, дэлхийн зах зээл дээр ашигт малтмалын түүхий эдийн үнэ өссөн зэрэгтэй холбогдуулан эдийн засгийн өсөлт бий болсон зэрэг шалтгаанаар олон улсын санхүүгийн байгууллагуудын зээл тусламжид хамаарах нөхцөл ч өөр болж байна.

Энэ тохиолдолд өөрсдийн ашиг сонирхлыг зөв тооцоо, судалгаатайгаар тодорхойлж гэрээ, хэлэлцээр байгуулах асуудлыг төрийн бодлогын хэмжээнд авч үзэх шаардлагатай байна. Энэ нь хэн гэрээ байгуулах эрхтэй вэ гэсэн асуудалд маргаж байгаа бус гэрээ хэлэлцээр байгуулах үндэслэл, судалгааг хуульчилж өгөх нь зүйтэй гэсэн санаа юм.

батлах, цуцлах, гадаад улстай дипломат харилцаа тогтоох, цуцлах” ТМ 2006-02-28 №8 Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 16 дугаар зүйл. Гадаад улстай гэрээ, хэлэлцээр байгуулах талаархи Засгийн газрын бүрэн эрх 1. Улсын Их Хуралтай зөвшилцөн дараа соёрхон батлуулахаар Монгол Улсын өмнөөс олон улсын гэрээ байгуулна. 2. Монгол Улсын олон улсын гэрээг соёрхон батлах, цуцлах, Монгол Улс олон улсын гэрээнд нэгдэн орох тухай саналыг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ. 3. Өөрийн бүрэн эрхэд хамаарах асуудлаар гадаад улс, олон улсын байгууллагатай гэрээ, хэлэлцээр байгуулах, цуцлах асуудлыг шийдвэрлэнэ. 4. Байгууллага хоорондын шинжтэй Монгол Улсын олон улсын гэрээний хэлэлцээ хийх болон гарын үсэг зурах журам боловсруулж хэрэгжүүлнэ. 5. Олон улсын гэрээгээр Монголын талын хүлээсэн үүргийн биелэлтийг хянан шалгаж, зохион байгуулна. 6. Олон улсын гэрээнээс үүсэн гарсан асуудлаар Монголын талын эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах арга хэмжээ авна. ТМ-93 №3 Олон Улсын гэрээний тухай хуулийн ТМ-94 №3

Энэхүү илтгэлээр хөндөж тавьсан асуудлуудын хүрээнд дараахь дүгнэлтийг хийж болохоор байна. Үүнд:

Нэгдүгээрт, олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн салбар нь олон улсын түвшинд бүрэлдэн бий болох шатандаа байгаа шинэ салбар эрх зүй боловч олон улсын харилцаа, даяарчлал, үндэсний эрх ашгийг хамгаалахад чухал ач холбогдол бүхий салбар гэдэг нь тодорхой байна.

Хоёрдугаарт, олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн үндэс болсон олон улсын эрх зүй нь эхэндээ дайны эрх зүйд үндэслэгдсэн гэгдэх боловч харин цаашид найрамдлын эрх зүй, хамтын ажиллагааны эрх зүй, эдийн засгийн хамтын ажиллагаа хөгжлийн эрх зүй болж салбарлан хөгжих чиг хандлагатай байна.

Гуравдугаарт, олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн системийг бий болгох, хөгжүүлэх үйл явц нь үндэсний эдийн засаг, нийгмийн ашиг сонирхол дээр суурилах тул эдийн засгийн судалгаа, үндэслэлтэйгээр гэрээ хэлэлцээр байгуулах асуудлыг хуульчилан зааж өгөх нь манай улсын хувьд нэн шаардлагатай байна.

Дөрөвдүгээрт, Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасны дагуу Үндсэн хуультай зөрчилдөөгүй олон улсын гэрээ нь үндэсний хууль тогтоомжийн нэгэн адил мөрдөгдөх буюу хүчин чадлын хувьд үндэсний хууль тогтоомжтой ижил байна. Гэтэл салбарын хууль тогтоомжуудын 60 аас доошгүй хувьд олон улсын гэрээ нь үндэсний хууль тогтоомжтой зөрчилдвөл олон улсын гэрээг дагаж мөрдөх зохицуулалт тусгагдсан байна. Энэ тохиолдолд тухайн салбарт олон улсын гэрээ нь Үндсэн хуулийн дараа орох эрх зүйн эх сурвалж гэж тооцогдохоор байна. Хэдийгээр энэ нь хууль тогтоогчийн шийдвэрээс хамааралтай асуудал боловч ийнхүү олон улсын гэрээг үндэсний хууль тогтоомжоос илүү хүчин чадалтайгаар дагаж мөрдөх нөхцөл, шалгуурыг тодорхой болгох шаардлагатай юм. Өөрөөр хэлбэл ямар салбар, ямар хүрээний хууль тогтоомжид олон улсын гэрээний заалтыг үндэсний хууль тогтоомжоос давуутайгаар мөрдөх, алинд нь үндэсний хууль тогтоомж давуутай үйлчлэхийг тодорхой болгох хэрэгтэй юм.

Тавдугаарт, одоогийн байдлаар олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээ нь үндэсний хууль тогтоомжийн нэгэн адил, зарим тохиолдолд давуу байдалтайгаар үйлчлэх зарчим ажиглагдаж байх тул олон улсын эдийн засгийн эрх зүйн хэм хэмжээг бий болгосноор үүсэх эдийн засгийн үр дагаврыг урьдчилсан байдлаар тандан судлах аргачлалыг боловсруулах. Тухайлбал, эрх зүй дэх эдийн засгийн анализын аргыг хэрэглэх боломжийг эрэлхийлэхэд эдийн засгийн болон хуулийн салбарын судлаачдын хамтын ажиллагаа чухал байна.

* * *

Ашигласан материал:

1. Н. Лүндэндорж. Jurisprudence: Эрх зүй судлал: философи, онол. Мөнхийн үсэг хэвлэл (2011)
2. П. Амаржаргал, Ж. Оюунтунгалаг. Олон улсын эдийн засгийн эрх зүй (2004)
3. Япон Улсын Үндсэн хууль. Орчуулсан П.Амаржаргал Редактор: Н.Лүндэндорж Адмон хэвлэл (2011)
4. Richard Posner. Economic Analysis of Law. Aspen publisher (2007)
5. Black's Law Dictionary. Editor in chief Bryan A.Garner. Eighth edition (2004)
6. Oxford Dictionary of law. Edited by Elizabeth A.Martin Jonathan Law, Sixth edition (2006) Oxford University press

7. Төрийн мэдээлэл эмхтгэл 1992
8. М. Дүгэрсүрэн, Ч.Хосбаяр Олон улсын эрх зүй (1999)
9. А. Авирмэд Олон Улсын эдийн засгийн харилцаа (2007)
10. Т. Султан Олон Улсын эдийн засгийн эрх зүйн үндэс (2009)
11. Д. Батсүх Олон Улсын худалдаа, чөлөөт бүс ба гадаадын хөрөнгө оруулалт (2006)
12. Бизнесийн холбогдолтой Монгол Улсын хууль. Хууль зүйн үндэсний төв, (2008)
13. Орчин үеийн олон улсын харилцааны шинэ чиг хандлага ба Монгол улс сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхтгэл. Адмон хэвлэл (2011) МУИС-ОУХС
14. Joel P. Trachtman, The International Economic Law Revolution, University of Pennsylvania Journal of International Economic Law Spring, (1996) 17 U. Pa. J. Int'l Econ. L. 33

